

Enrico Mattei ve ENI

Enrico Mattei, 29 Nisan 1906'da İtalya'da (Acqualagna, Pesaro) doğdu. İlkokul'u bitirip, teknik ortaokula başladı. Ailesinin maddi durumunun yetersiz olması nedeniyle, kendi geçimini sağlamaya yöneldi. 1923'te çıkar olarak işe başladığı Fiore'deki bir tabakhane; önce işçi ve ardından kimya laboratuvarı asistanı olduktan sonra, 20 yaşında o laboratuvarın

başına geçti. Artan maaşı sayesinde, annesine bir dokuma atölyesi açtı. Ancak daha sonra, genel ekonomik kriz nedeniyle, çalıştığı tabakhane 1929'da kapandı. Enrico, Milan'a taşınarak, erkek ve kız kardeşiyle küçük bir laboratuvar açtı.¹ Dokuma ve tekstil sanayilerine yönelik boya imalatına başladı. 1934'de Industria Chimica Lombarda fabrikasını kurdu. Firma hızla gelişti ve hammadde

ihtiyacı büyüdü. Üretim için ihtiyacı olan yağları, köpekbalığı avcılığın-
dan elde etmeyi öngörerek, ilgili
bakanlığa, Kızıldeniz’de (Eritre)
bakanlığı, Kızıldeniz’de (Eritre)
imtiyaz başvurusunda bulundu.²

Aslında bu yakla-
şımı, Mattei’nin
sonraki yıllarda
kuracağı İtal-
ya’nın dev enerji
şirketinin (ENİ)
dikey bütünlük
yapılanmasının
ilk düşünel modeliydi denilebilir.

1936’da Avus-
turya’lı balerin
Greta Paulas ile
evlendi. Muhasebecilik belgesi aldı
ve Milan’daki Katolik Üniversite-
si’ne kaydoldu.

1943’te İtalyan Hristiyan De-
mokratları’nın lideri Spatoro ile ta-
nıştı ve faşist Mussolini yönetimine
karşı mücadeleye girdi. Temmuz
1943’te Mussolini’nin istifa etmek
zorunda kalmasının ardından, İtal-
yan mukavemet teşkilatına katıldı.
1944’de esir düştü; teknik konu-
lardaki becerisi sayesinde (elekt-
rikte kısa devre yaparak) kaçmayı
başardı.

“20 yıllık Mussolini faşizminin
ardından, 2 yıl süren Müttefik savaş
ve bombardımanı, 1943’te taraf de-
ğiştirmiş olduğu gerçeğine rağmen,
İtalya’yı harap etmişti. İtalya’nın
Gayri Safi Milli Hasılası, 1945’te
sabit değerle, 1938 düzeyinin
%40’ıydı.”³ Kaybedilen sömürge-
lerden dönenler nedeniyle nüfus bü-

yük artış gösterirken; açlık tehlikesi
büyüyor, yaşam standartları iyice
düşüyordu.

Enrico Mattei, bu koşullar altın-
da ve 1945’te Hristiyan Demokrat

hükümet iş ba-
şına geldiğinde,
Başbakan Gas-
pieri tarafından,
20 yıl önce
kurulup, o sırada
batmakta olan
Azienda Genera-
le İtalyana Petrolü
(AGIP)’nin başı-

**Ateşli bir yurtsever
olan Enrico Mattei,
İtalya’nın kısıtlı
dolar rezervlerinin,
ithal edilmekte
olan petrol
ve doğal gaza
aktarılmasının,
ülkesinin
ekonomisini tehdit
ettiğini görmüştü.**

na getirildi. Kendisinden beklenen
ise, AGIP’i en kısa sürede özelleş-
tirmeye hazırlamasıydı. Zira sava-
şın galibi olan Müttefikler, bunu
açıktan istemişlerdi. Ancak ateşli
bir yurtsever olan Enrico Mattei,
İtalya’nın kısıtlı dolar rezervlerinin,
ithal edilmekte olan petrol ve doğal
gaza aktarılmasının, ülkesinin eko-

nomisini tehdit ettiğini görmüştü. Bu nedenle Enrico, AGIP’i özelleştirmek yerine, yerli ham petrol/doğal gaz arama ve üretiminin, ülkesinin esenliği için tek çıkar yol olduğunu görerek, AGIP’i aksi doğrultuda yapılandırmaya yöneldi.

Arama çalışmalarına 1946’da doğal gaz potansiyelinin fark ettiği Po Ovası’nda başladı.⁴ Doğal gaz keşiflerini, Cortemaggiore’deki Cremona’nın güneyindeki petrol keşfi ile taçlandıran Mattei, AGIP’i özelleştirmek bir yana; hükümeti, İtalya’nın ilk büyük ve giderek dikey bütünlük bir enerji şirketi olacak olan ENİ (Ente Nazionale Idrocarburi)’yi kurmaya ikna etti (1953).

Mattei’nin İtalya’nın ödemeler dengesini hızla düzelten bu adımları, Anglo-Amerikan şirketleri açısından, İtalya ve giderek Avrupa pazarında rekabet anlamına geldiği için, ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Bu şirketlerin ENİ’yi kontrol etme çabaları boşa çıktıkça, şirketlerin bu tehdit algısı büyüme-ye başladı.

Mattei liderliğindeki ENİ, doğalgazı, Cortemaggiore’den 4,000 km’lik bir boru hattı inşa ederek, Milano ve Torino’ya ulaştırmayı

başardı. Bu bütünlük faaliyetlerinden elde edilen gelirler, bir yandan AGIP/ENİ’nin altyapısını güçlendirmeye, diğer yandan enerji kaynakları ithalatına ödenen faturayı azaltmaya yaradı.

Tarihte “Yedi Kızkardeşler” (Sette Sorel) olarak bilinen, kartelleşerek 1940’lı yıllardan başlayarak, dünya petrol piyasalarına hâkim olan ve İran petrolünü paylaşmak için bir konsorsiyum oluşturan dev şirketlere, bu ismi takan da Enrico Mattei idi. Bu şirketler: Anglo-Iranian Oil Company (sonradan: BP), Royal Dutch Shell, Standard Oil Company of California (SoCal, sonradan: Chevron), Gulf Oil (sonradan Chevron ile birleşti), Texaco

(Chevron ile birleşti), Standard Oil Company of New Jersey (Esso; sonradan: Exxon, şimdi: Exxon Mobil), Standard Oil Company of New York (Socony, sonradan: Mobil, şimdi: Exxon Mobil) idi.

Mattei, 1950’lerde ABD’deki

yüksek üretim maliyetlerini kurtarmak için, küresel ölçekte üretimi kısma politikası izlemek ve petrol fakiri Avrupa'ya, petrollerini ayarlanmış pahalı fiyatlarla satmakla suçladığı bu yedilinin, kendi ülkesini de istismarlarına izin vermemeye kararlıydı.⁵ Bu amaçla, üretimi mümkün olan en üst seviyede gerçekleştirmeye ve en düşük fiyattan satmaya başladı. "Doğal" olarak 7 Kızkardeşler'in hedef tahtasına oturtuldu. Yılmadı.

Mattei, kendi ülkesi için muazzam bir ekonomik ve toplumsal katkı sağlarken, 7 Kızkardeşler'in ve başta ABD olmak üzere, diğer büyük devletlerin de hedefi haline geliyordu.

ENI, giderek dikey bütünleşik bir şirket olma yolunda SNAM (boru hattı ve altyapı şirketi), ve AGIP (petrol ve doğal gaz arıtım) ile bütünleşen yapısını geliştirdi.

Kısa sürede, bir benzin istasyonları ağı da bu bütünleşik yapıya eklendi. Benzin istasyonlarına modern restoranlar ekleyerek, satış noktalarının cazibe ve rekabet gücünü arttırdı. Bunlara, petrol rafinerisi, dev bir kimyasal fabrikası, ENİ'nin ürettiği doğal gazı kullanarak üretim yapan kauçuk fabrikası da katıldı.⁶ Batmak üzere olan AGIP'ten, dikey bütünleşik dev ve milli bir enerji şirketi yarattı. (1954 yılında Türkiye Petrolleri A.O. da aynı doğru felsefe

ile kuruldu. Ne var ki 1980 darbesi ile ve Özal'lı yıllarda, bu devin bütünleşik yapısının parçalanması süreci yaşandı. (Bugün ise, "elde kalan" son iki kuruluşun -TPAO ve BOTAŞ- özelleştirilmesi riski ile karşı karşıyayız.)

Mattei, bunlarla yetinmedi. Ayrıca ENİ'nin ürettiği petrolü, Anglo-Amerikan deniz taşımacılığının tekelden bağımsız konuma getirmek amacıyla, ülke dışından taşımak için bir tanker filosu alımına girişti. Tüm bu atılım ve yatırımları, yoktan yarattığı ENİ'nin dikey bütünleşik yapısı sayesinde, artan katma değerden elde edilen karlarla sağladı.

Mattei, kendi ülkesi için muazzam bir ekonomik ve toplumsal katkı sağlarken, 7 Kızkardeşler'in ve başta ABD olmak üzere, diğer büyük devletlerin de hedefi haline

geliyordu. William Engdahl'ın ABD Ulusal Arşiv belgelerinden aktardığına göre; ABD'nin Roma Büyükelçisi, 1954 yılında, "İtalya'nın iktisadi tarihinde ilk kez, mali açıdan benzersiz biçimde iyi durumda, iyi yönetilen ve önderinden başka kimsenin karışmadığı" bir milli şirketin yaratıldığını Washington'a rapor ediyordu.

Anglo-Amerikan şirketleri, bir yandan güçlenen diğer yandan da petrol ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerle, kendi denetim ve çıkarları dışında ilişki kurduğunu düşündükleri bu İtalyan'dan çok rahatsız olmuşlardı. İran'ın milliyetçi lideri Musaddık'ın devrilmesinin ardından 1954'te Anglo-Amerikan şirketleri, "küçük kardeş" Fransız CFP'yi de alarak, İran petrolünün paylaşımına giriştiler. BP %40, RoyalDutch Shell %14, Standard ve diğer Amerikan şirketleri de %40 pay aldılar. CFP %6 pay alırken, Mattei devre dışında bırakıldı. Gene yılmadı. Mısır'ın Sina Yarımadası'nda petrol arama imtiyazı aldı. 1961'de ENİ bu bölgeden yılda 2,5 milyon ton üretirken, bu petrol, İtalya'daki ENİ rafinerilerinde ürüne dönüştürülüyor; İtalya'nın petrol ithalat faturası azalıyordu.

ENİ, 1957'de "daha ileri gitti". İran Şahı ile Anglo-Amerikan Konsorsiyumu'na ayrılmamış ruhsat alanlarında, İran açısından çok daha avantajlı bir anlaşma imzalamayı

başardı. SIRIP (Societe Irano-Italienne des Petroles) ortak şirketi kuruldu. İran, kârın %75'ini, ENİ %25'ini alacaktı. Oysa diğerlerinin anlaşma modeli, %50-50 paylaşım temelinde ve şirketler lehineydi.

Mattei, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi ile

ABD ve Britanya, Şah'a baskı yapmaya yöneldi. İlk üretim, Mart 1961'de ENİ'nin ilk petrol tankeri Cortemaggiore ile İtal'ya'nın Bari limanına 18,000 ton petrol getirildi.

Enrico'nun "günahları" bun-

Mattei İtalya'da benzin fiyatlarında indirim yaparak, ülkede ekonomik canlanmaya katkı sağlarken, yabancı şirketlerin de zorunlu olarak indirim yapmalarına neden oldu.

larla da kalmadı. İtalya’da benzin fiyatlarında indirim yaparak, ülkede ekonomik canlanmaya katkı sağlarken, yabancı şirketlerin de zorunlu olarak indirim yapmalarına neden oldu. Afrika ve Asya’da, “alçak profil” bir strateji ile ve diğer yabancı şirketlere kıyasla çok daha uygun tekliflerle etki alanını genişletti. Bu ülkelerde kuracağı rafinerilerin, belli süre sonra, yatırım yapacağı ülkenin mülkiyetine geçeceği anlaşmalar imzalandı; Yedi Kızkardeşler’in “tatlı

inşaatını üstlendi.

1958’de Moskova ile anlaşma imzalandı. 5 yıllık alım-satım garantisi karşılığında, Sovyet petrolünün Avrupa’daki payının artması sağlanırken, petrolün karşılığı kısmen, Volga-Ural bölgesinden, Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan’a uzanacak boru hattının inşasında kullanılan borularla ödenecekti.

1962 yılında ise İtalyan devlet şirketi Finsider, Enrico’nun girişimi ile Sovyetler için yılda 2 milyon

ton boru üretecek yeni bir çelik fabrikası kurdu.

Ve takvimlerin 27 Ekim 1962’yi gösterdiği gün, Enrico Mattei’yi ve Amerikalı gazeteci William McHale’i taşıyan özel uçak, Catania’dan Milan’a giderken, Bascape yakınlarında “düştü”. Kaçınılmaz olarak, bu olayın kaza değil, sabotaj olduğu iddiaları günümüzde kadar taşındı.

Enrico Mattei’yi ve Amerikalı gazeteci William McHale’i taşıyan özel uçak, **Catania’dan Milan’a giderken, Bascape yakınlarında “düştü”.**

kârlarını” sıkıntıya soktu. Bu süreçte İran ve Mısır’ın yanı sıra; Fas, Sudan, Tanzanya, Gana, Hindistan ve Arjantin ile işletme sözleşmeleri imzalamıştı.

ENİ’nin alt şirketi ENEL’i kurarak, ülkesinin ilk nükleer reaktör

Konuyu araştıran bazı isimlerin öldürülmeleri, Mattei ile Amerikan şirketleri arasındaki gerginliği azaltmaya çalışan ABD Başkanı Kennedy’nin 1963’te suikaste kurban gitmesi, dönemin CIA şefi McCone’un o sırada Standart Oil’de

1 milyar doların üzerinde hissesinin olması gibi çok sayıda veri, bu olayın suikast olduğu yönündeki kuşku ve iddiaların sürmesine neden oldu. “Sinemacı, şair ve tiyatrocucu Pasolini ise 1975 yılında 1 Kasım’ı 2 Kasım’a bağlayan gece, Roma yakınlıklarında bir cinayete kurban gitti. Pasolini’nin öldürülmesi öncesinde dövüldüğü, ardından da üzerinden otomobille geçilerek ezildiği açıklandı. Pasolini, Enrico Mattei’nin ölümünü soruşturuyor, yazar kimliğiyle yürüttüğü araştırmada, ENİ’de dönen gizli ve karanlık ilişkilere daha sonra “Petrol” adı altında yayımlanacak kitabında yer vermeyi tasarlıyordu.”⁷ Mattei’nin yakınlarının karşılaştığı trajik olaylar üzerindeki giz perdesi ise henüz yeterince aralanmadı.

İlk soruşturmayı üstlenen Savunma Bakanlığı, olaydan 5 ay sonra yayınladığı yeni raporda, uçağın havada değil, indikten sonra patlayan bir bomba ile imha olduğunu kayda geçirdi.⁸ Olaydan 8 yıl sonra, “The Mattei Affair” adlı filmin hazırlıkları amacıyla, Mattei’nin Milan’daki son günlerini araştırması için, araştırmacı gazeteci Mauro De Mauro ile anlaşma yapıldı. Mattei’nin son konuşmasının kaydını aldıktan 8 gün sonra, 16 Eylül 1970’de Mauro de Mauro ortadan yok oldu ve cesedi bulunamadı. İddialar, Carleone mafyasına odaklandı. Daha sonra eski bir Fransız ajanı, Enrico’nun, Fransa’nın Ceza-yir’deki petrol haklarını devralmaya çalıştığı için, önceden görev yaptığı

Fransız Karşı İstihbarat Örgütü SDECE tarafından öldürüldüğü iddiasını ortaya attı. Bu ajan, CIA tarafından organize edilen bir operasyon ile ABD’ye sığındı.

Enrico Mattei’nin “günahları” her türlü suikast iddiasını inanılır kılmaya müsait. O, ülkesindeki faşist rejime karşı tavır almış, 2. Dünya Savaşı’nda partizan olarak savaşmış, savaş sonrasında İtalya’nın yeniden inşasının, deyim yerinde ise en önde gelen mimarı olmuş bir yurtsever. Yedi Kızkardeşler’e karşı, enerjide bağımsız bir İtalya mücadelesine önderlik etmiş, dikey bütünlük bir dünya devi olan ENİ’yi yaratmış bir önder...

Bugün Türkiye’de Karadeniz’deki doğal gaz keşfi tartışılırken, ENİ’nin Mısır’daki ZOHR sahası keşfi (850 milyar metreküp) ve bu sahayı nasıl 2,5 yılda devreye aldığı, örnek olarak veriliyor. Bu örnek üzerinden, TPAO’nun da 2023’e kadar, Sakarya adı verilen alandaki gazı devreye alacağı iddia ediliyor. Bu kıyaslama yapılırken, gözden kaçırılmaması gereken gerçek, İtalya’da Mattei’nin verdiği büyük mücadele ve bağımsız bir İtalya enerji sektörü için atılan adımların, bizde yaşanmakta olan süreçle taban tabana zıt olduğu gerçeği... TPAO’nun dikey bütünlük yapısı 1980’den beri adım adım yok edildi. Ana şirket TPAO’nun alt kuruluşları olan TÜPRAŞ, Petrol Ofisi, BOTAŞ, PETKİM, İGSAŞ, DİTAŞ ana yapıdan birer birer koparıldı.

“Halka arz” ya da “Blok Satış” yöntemleriyle, bunların tamamına yakını, yerli ya da yabancı tekelere geçti. Yetmedi; elde kalan son iki “kale” olan TPAO ve BOTAŞ ta “halka arz” denilerek, özelleştiriliyor.

Bugün ENİ ile TPAO'nun ne organizasyonel yapısı, ne felsefesi, ne kadrosu, ne teknik, ne de finansal potansiyeli kıyaslanabilir. Örnek alınması gereken, ENİ'nin ZOHR'u kaç yılda devreye aldığı hususu değil, ENİ'nin Mattei önderliğinde başlattığı ve bugün hâlâ sürmekte olan gerçekten milli ve başarılı bağımsızlık felsefesi olmalıdır. Özelleştirme değil, dikey bütünlük ve gerçekten milli bir şirket...

Enrico Mattei'ye ve yarat-

tığı tüm güzelliklere, en derin sevgilerimle...•

necdetpamirbd@gmail.com

1- <https://www.eni.com/en-IT/about-us/enrico-mattei.html> 2- <https://www.occhionotizie.it/enrico-mattei-vita-eni-paulas-film-morte/> 3- “Petrol, Para, İktidar”, William Engdahl, Alfa Kitap; 1. Basım, 2008 4- “Petrol, Para, İktidar”, William Engdahl, Alfa Kitap; 1. Basım, 2008 5- “Petrol, Para, İktidar”, William Engdahl, Alfa Kitap; 1. Basım, 2008 6- <https://www.eni.com/en-IT/about-us/history-oil-exploration-italy.html> 7- Üç Cinayet, Aşlı Kayabal, 10/12/2011; <https://editor.sol.org.tr/yazarlar/asli-kayabal/uc-cinayet-49231> 8-The Mystery of Enrico Mattei, <http://fly.historicwings.com/2012/10/the-mystery-of-enrico-mattei/>; 27 Ekim 2012